

Гончарук В. В.
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри хімії, екології та методики їх навчання

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

НОВІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

Значний інтерес становить вивчення можливості опанування навичок елементарного екологічного аналізу і прогнозування, з перспективою подальшого розширення й ускладнення в старших класах та післяшкільній освіті. З цього приводу можуть виникнути деякі питання. Одне з них: навіщо ці навички кожному учневі, а в перспективі – кожній дорослій людині? Нині вже нікого не доводиться переконувати в тому, що людство впритул зіткнулося з глобальною екологічною кризою, і проблема ця потребує негайного вирішення. Допомогти в цьому покликана така наука, як екологія. Проблемами екологічного виховання займалися чимало вчених, з-поміж них: Л. Іщенко, М. Дробноход, В. Жалковська, З. Можарова та інші. На сьогодні екологія є багатогранною комплексною наукою, коло завдань якої охоплює практично всі питання, пов'язані зі взаєминами людського суспільства та біосферою планети, а також із гармонізацією цієї взаємодії. Адже людство досягло такого рівня розвитку, що, на жаль, не може існувати далі, не змінюючи природних умов. Тому надалі люди будуть змушені робити це обдуманно, передбачаючи далеку перспективу і використовувати знання основних екологічних законів, адже інших шляхів виходу з екологічної кризи суспільство не має.

Екологічна освіта і виховання покликані забезпечити дітей і молодь науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної

людини зокрема, сформувані прагнення і вміння брати активну участь в охороні й поліпшенні навколишнього середовища. Все більше освітян схильються до необхідності екологізації всіх навчальних предметів.

У психологічній та педагогічній літературі обґрунтовані загальні положення щодо процесів сприймання і засвоєння учнями знань, виховання дітей певного віку [2, с. 53]. Психологи відзначають, на різних етапах життя школярі по різному усвідомлюють і сприймають оточення. До того ж кожен учень володіє притаманними йому одному особливостями пізнавальної діяльності, емоційного життя, волі, характеру, поведінки. Кожен школяр потребує індивідуального підходу на основі вивчення і врахування психологічних особливостей формування його особистості [3, с. 88].

Сучасними в реалізації екологічної освіти в школах є застосування мультимедійних технологій, зокрема навчальних комп'ютерних технологій, що сприяє навчанню школярів моделювання екологічних ситуацій, обробки результатів спостереження, що значно розширюватиме світогляд, надаватиме інформацію про проблеми взаємодії людей і довкілля.

У подоланні сучасної глобальної екологічної кризи визначальним є формування екологічної свідомості, культури і цілісного екологічного світогляду. Тому екологічна освіта і виховання є одним з пріоритетних напрямів державної політики, реалізації стратегії сталого розвитку.

Існуюча в Україні система екологічної освіти потребує вдосконалення у напрямі підвищення ефективності та інтегрованості на основі глибокого філософського і психолого-педагогічного осмислення проблеми з урахуванням соціально-культурних функцій екології у суспільстві, цілісної структури екологічних знань, сучасного рівня розвитку екологічної науки, традицій, звичаїв та історичного досвіду українського народу в цій сфері, а також особливостей екологічної та економічної ситуації в країні. Ключовим принципом взаємодії людського суспільства і природи мають бути не споживацтво і насильство, а розумне співіснування.

Система безперервної екологічної освіти та виховання будується та розвивається на основі чинних державних законів України, Національної доктрини розвитку освіти України XXI ст., Концепції екологічної освіти та інших. Головним завданням цих нормативних документів є кардинальне реформування професійної підготовки вчителя, зорієнтованої на організацію навчально-виховного процесу учнів з екології, на формування їх екологічної культури.

Ефективність національної екологічної освіти й виховання залежатиме від реалізації педагогічних умов, пріоритетною з-поміж яких вважаємо вибір педагогічних технологій, методів і прийомів. Нині науковцям, педагогам, вихователям потрібно досліджувати, розвивати й удосконалювати існуючі педагогічні технології та винаходити нові [1, с. 6].

Екологічна освіта та виховання школярів передбачає не тільки одержання учнями певного обсягу інформативного матеріалу про довкілля, вивчення властивостей предметів природи та явищ, засвоєння правил поведінки в природі, а й встановлення взаємозв'язків між предметами та явищами, тобто провідною ідеєю при вивченні природного оточення повинна бути ідея єдності природи. Усвідомлення учнями цієї ідеї значною мірою забезпечується здійсненням систематичних цілеспрямованих спостережень у природі, особливо фенологічних спостережень.

Не менш ефективним є використання досліду як методу навчання. Навчальний дослід – це елементарний експеримент. Він є одним із найважливіших методів пізнання природи, накопичення чуттєвого досвіду. Інформація, що здобута таким шляхом, є основою певних теоретичних узагальнень, висновків, встановлення або підтвердження вже засвоєних закономірностей. За допомогою використання досліду відбувається глибше пізнання об'єктів природи [4, с. 46].

Потрібно усвідомити кожній людині, що нині зберігається сумна статистика антропогенного забруднення природи. Хімічне, радіоактивне та бактеріологічне забруднення повітря, води, ґрунту, продуктів харчування, а

також шум, вібрація, електромагнітні поля тощо викликають в організмах людей тяжкі патологічні явища, глибокі генетичні зміни. Це призводить до різкого збільшення захворювань, передчасного старіння й смерті, народження неповноцінних дітей.

Патологія неепідемічного профілю особливо характеризується ростом кількості випадків серцево-судинних і онкологічних захворювань, які є основними серед причин смертності, інвалідності і тимчасової непрацездатності населення. Негативний вплив факторів навколишнього середовища на організм людини може проявлятися у вигляді запалення, дистрофічних змін, алергічного стану, порушення у розвитку плоду і пошкодження спадкового апарату клітини, 70-80 % усіх випадків раку викликані дією хімічних канцерогенів. Вже тепер близько 4 % новонароджених відрізняється генетичними дефектами, які ведуть далі до виражених спадкових захворювань.

Забруднення атмосферного повітря сприяють появі підвищеної кількості запальних захворювань органів дихання і очей, серцево-судинної системи, інфекційних захворювань, раку легенів. Тому потрібно задумуватися над своїми вчинками, адже вони вибудовують вчинки суспільства. Люди мають усвідомити, що їх здоров'я безпосередньо пов'язане з екологічними умовами навколишнього середовища [5, с. 26].

Сьогодні використовуються багато нових форм організації практичної діяльності учнів з охорони та перетворення довкілля. З-поміж них назвемо екологічні експедиції, тематичні екскурсії, екологічні табори, екологічні пости, екологічний моніторинг тощо. Ефективною формою позакласної роботи екологічного спрямування є літні екологічні табори, основна мета яких – організація екскурсій, походів, експедицій, які набувають масового характеру, оскільки дають змогу виконувати необмежені часом і географічними рамками комплексні спостереження за рослинами й тваринами в безпосередніх умовах їх існування. Спілкування учнів з природою під час екскурсій, у процесі виконання літніх завдань, виконання різноманітних видів робіт (вирощування

рослин на навчально-дослідній ділянці, догляд за тваринами) створює умови для розвитку в учнів почуття прекрасного, любові до рідної землі, формування в них відповідального ставлення до природи й усвідомлення місця людини в біосфері.

Отже, екологічна освіта та виховання покликані допомогти дітям і молоді зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформуванню розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – частина природи.

Також педагогам належить виховувати у підростаючого покоління свідоме ставлення до природи, почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність, розвивати у нього творчу активність у справі охорони та перетворення навколишнього середовища, виховувати любов до рідної природи. Потрібно пам'ятати, що надзвичайно важливо сформуванню правильних екологічних переконань в учнів середніх класів, адже в підлітковий період здійснюється інтенсивне моральне й соціальне формування особистості. Екологічну освіту слід продовжувати й у наступні періоди життя людини.

Список літератури

1. Грицан М. Сучасна екологічна освіта: передумови, принципи, завдання / М. Грицан, М. Курик // Дошкільне виховання. – 2001. – № 10. – С. 6–7.
2. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання / С. Г. Карпенчук. – К.: Вища школа, 1997. – 388 с.
3. Морозова Л. Виховання екологічної культури особистості / Л. Морозова // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 88–92.
4. Ніколенко Н. Виховання ціннісного ставлення до природи у молодших школярів / Н. Ніколенко // Біологія і хімія в школі. – 2002. – № 2. – С. 44–46.
5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжнього громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: [В 5 т. – Т. 2.]. – К.: Радянська школа, 1989. – 295 с.